

Més

AGLAIA

Celebrar l'esplendor de la realitat

dilluns, 31 de juliol de 2023

Què és el diàleg interreligiós

Twombly 1963

*“No s'ha de
reverenciar
només la
pròpia
religió i
condemnar
les altres,
sinó que,
per un o*

altre motiu, totes han de ser reverenciades. Aquesta és la forma de contribuir a l'engrandiment de la pròpia religió i de servir, alhora, a les altres religions. (...) Que tots escoltin i estiguin disposats a escoltar les doctrines professades per altres” (fragment d’una proclama de l'emperador budhista indi Açoka, segle III a.C.)

Les religions podrien ignorar-se les unes a les altres, viure d'esquena entre elles, refusar el contacte. Ho han fet sovint; també han competit, i s'han fet la guerra.

El diàleg interreligiós sorgeix de l'actitud contrària. No de la ignorància o la indiferència, sinó de l'interès. Un interès que pot ser formulat en termes de la capacitat de les religions per aportar-se coses mútuament, i de motivació subjectiva (ganes d'entrar en contacte, il·lusió pel diàleg). Si el contacte fos obligat o fet amb desgana, ja no hi hauria veritable diàleg interreligiós.

Algunes experiències etiquetades com a diàleg interreligiós no inclouen aquestes característiques d'interès i il·lusió. Són situacions més derivades de circumstàncies externes (un conflicte, una situació social greu a resoldre, etc.) que d'un desig real de coneixement de l'altre. Potser s'haurien d'anomenar experiències de "contacte interreligiós". Però l'etiqueta "diàleg interreligiós" s'ha convertit en una marca ben

acceptada, una marca “d’èxit”, i això fa que s’utilitzi fins i tot en situacions impròpies.

Aquí es considerarà, doncs, com a diàleg interreligiós tota aquella situació en que persones pertanyents a dues o més tradicions religioses parlen sobre les seves tradicions religioses amb una actitud d’interès, d’obertura, de confiança, de sinceritat, de col·laboració. No es tracta de negociar tractats de pau. No es tracta de definir fronteres. No es tracta d’intercanviar greuges. Es tracta d’obrir-se els uns als altres sense reserves, amb ganes d’aproximar-se a l’altre i amb disposició de deixar-se influir per ell.

No és el mateix, doncs, que “fer coses junts”. D’iniciatives interreligioses n’hi pot haver moltes que no siguin específicament de diàleg. Es pot plantar plegats un arbre, o fer un centre d’acolliment per a gent sense llar. Fer coses conjuntament ajuda, prepara, predisposa al diàleg. O és una conseqüència del diàleg. Però el diàleg en si inclou

una dimensió d'intercanvi d'idees que el caracteritza. El diàleg és conversa compartida, informació intercanviada, opinió contrastada. El diàleg passa per la paraula, per l'intercanvi de pensaments formulats.

Aquesta paraula intercanviada ha d'incidir, ha de transformar les concepcions i comportaments dels que hi participen. Si és un diàleg de gent que es limita a voler fer canviar l'altre sense canviar ell mateix, es torna al món del “contacte interreligiós”. El diàleg ha d'obrir, ha de renovar els que hi participen.

Els tres diàlegs

El diàleg interreligiós ha d'anar acompanyat per dos diàlegs més, que anomenarem “intrareligiós” i “extrareligiós”, la definició dels quals pot ajudar a ubicar-lo millor. Són diàlegs que no es produeixen abans o després del diàleg interreligiós, sinó que són simultanis amb ell. Junts formen una trilogia de diàlegs que permet copsar el conjunt de la

problemàtica a afrontar. Cada un d'aquests diàlegs ha d'anar acompanyat pels altres dos si vol poder-se desplegar amb tot el seu potencial.

El diàleg intrareligiós és l'esforç de redescoberta de la pròpia identitat, de les característiques i de la peculiaritat de la pròpia tradició religiosa. És un procés que passa per: 1) treballar les fonts i característiques de la pròpia tradició, 2) repensar el que la defineix, 3) diferenciar el vigent del que ja no ho és, tot i el seu valor i paper històrics; per diferenciar el que continua tenint sentit, del que ja no en té, 4) afirmar, completar i projectar això que és vigent, i 5) per reformular els trets fonamentals de la tradició en un llenguatge actualment comprensible. Passa, doncs, per la redescoberta dels grans textos, dels grans mestres, dels grans rituals. I per la pràctica d'experiència de vida religiosa, per constatar que la pròpia tradició continua tenint capacitat real de fer viure l'experiència religiosa. Aquest pas d'introspecció ha d'acompanyar necessàriament el

diàleg interreligiós, ja que els interlocutors han de poder formular qui són; si no, difícilment ho podran explicar i compartir (tot i que sovint és quan hom tracta d'explicar-se que hom aprèn qui s'és...).

El diàleg extrareligiós és el diàleg amb els no creients, amb el pensament que no incorpora cap referència a una dimensió de misteri de la realitat, a quelcom d'inefable que no podem abastar a través de la raó. Per això la posició religiosa no és certesa sinó fe, creença, intuïció, opció, construcció. El diàleg extrareligiós seria la confrontació de cada tradició i de totes plegades amb el pensament que es vertebrava al voltant d'una racionalitat que no pren en consideració cap dimensió de la realitat no comprensible des d'aquesta mateixa racionalitat. Aquest és un pensament amb antigues arrels, i que roman com un interlocutor permanent en el si de cada persona; ahir és un pensament que agafa un paper creixent en els temps moderns, en la cultura actual. El diàleg extrareligiós inclou la presentació

comprensible d'allò que és peculiar de la dimensió religiosa i de l'especificitat de cada tradició, així com el debat amb l'entorn sobre els problemes i desafiaments del món actual. Deriva del fet que les religions han de poder donar raó del sentit i la significació de la seva opció als ciutadans del món d'avui, i mostrar la seva activa pertinença a aquest món i la seva vinculació als esforços per fer-ne un món millor.

El diàleg interreligiós, un itinerari

Articulat, doncs, amb aquests dos altres diàlegs (el de cada tradició amb ella mateixa i el de les tradicions amb el món, que es produeix també en l'interior de cada creient), el diàleg interreligiós és llavors el que s'estableix entre tradicions religioses sobre la base de plantejar-se quina és la identitat de les altres tradicions i què aporta aquesta identitat.

És un diàleg que passa pel desplegament d'una dinàmica, d'un cert itinerari:

- D'entrada, es tracta de descobrir les altres tradicions (i deixar-se descobrir per elles, explicar-se). Explorar la identitat de l'altre; establir un intercanvi sincer i sistemàtic amb les altres tradicions, sigui a través dels contacte personal -sempre que sigui possible-, sigui a través dels textos i altres canals d'informació.
- Llavors es va veient com aquest intercanvi ajuda a depurar i enriquir la pròpia tradició. Subtilment o bruscament, el diàleg portarà a actualitzar, a revisar i eliminar. I alhora aportarà novetat.
- Gradualment, s'anirà prenent consciència del valor i la gràcia de la diversitat. Una diversitat que ajudarà a situar en el seu just lloc i proporció les pròpies posicions (a relativitzar el propi pensament, la pròpia "veritat"). I que farà veure el món més atractiu; portarà a preferir un món amb diverses religions que un món amb una de sola, de la mateixa manera que és preferible un món amb diversitat de llengües i cultures, amb diferents gastronomies i maneres

de vestir, amb diverses maneres de cantar.

- També de mica en mica es va descobrint que totes les tradicions religioses són camins complementaris de transformació personal i d'accés a la fondària de la realitat. Que, a més de compartir coses, cada tradició té la seva especificitat, la seva peculiaritat. Llavors es va veient que les tradicions no es poden jerarquitzar, que no és procedent considerar que unes són millors que les altres (qualsevol intent de fer-ho ve enormement marcat pel punt de vista des del qual es fa: qui es pot posar per damunt de totes les tradicions i fer un dictamen imparcial sobre el seu ordre de qualitat?). En una formulació més explosiva: que no hi ha una sola religió veritable mentre que les altres són falses, ni hi ha una religió més veritable que les altres (cosa que no exclou que cadascú visqui la seva com a la veritable o la més veritable per a ell, com es comentarà més endavant).

- Finalment, el procés viscut motiva a connectar-se, en la

mesura del possible, amb totes les religions i a aprendre de totes les religions. Porta a obrir-se els uns als altres. I porta a cercar plegats camins per desenvolupar, en el món actual, al si de la cultura contemporània, la dimensió de profunditat, de saviesa, d'obertura espiritual, de depassament d'un mateix, de recerca de Déu, de l'Absolut, del Transcendent, de la Unitat, del Silenci, que els éssers humans i les societats poden cultivar.

Dues posicions a evitar i un debat significatiu

En aquest camí d'obertura a totes les tradicions, serà important evitar dues posicions:

- En primer lloc, el sincretisme: fer una nova religió acoblant elements de diverses religions (tot i que, històricament, gairebé totes les noves religions han manllevat aspectes de religions precedents). A hores d'ara això no sembla viable, ja que s'han deixat enrere les societats on una bona part del pensament es vertebrava al voltant

dels mites, més que no pas de la raó; ha desaparegut la capacitat de “reelaboració mitològica”.

- En segon lloc, el risc del consum “a la carta” o en pla “supermercat” de les religions: considerar de cada tradició només allò que més plau o convé, no tractant-les com a totalitats coherents, com a estructures cohesionades i harmòniques. Les religions no es poden trossejar alegrement; cal apropar-se a elles respectant la seva coherència global, la seva unitat interna.

De tota manera, no es pot ignorar que la recerca religiosa actual és oberta i plural i admet resultats múltiples a nivell de la identitat resultant. Dos d'aquests resultats semblen prou clars: 1) les persones que opten per mantenir un únic referent tradicional (o sigui, persones que prefereixen centrar-se en l'aprofundiment i actualització de la pròpia tradició, posició certament noble, respectable i viable), i 2) les persones que mantenen un referent tradicional enriquit i qüestionat per altres tradicions (persones que, tot

mantenint una determinada tradició com a referent central, s'interessen per conèixer altres tradicions religioses). Hi ha dos resultats més, la viabilitat dels quals pot ser més discutible: 3) l'opció de mantenir una recerca oberta a diverses tradicions sense tenir un referent tradicional central, i 4) l'opció de cercar camins d'accés al món de l'esperit sense passar per referents tradicionals.

Cal no oblidar, però, que això són classificacions teòriques utilitzades per analitzar la realitat, que sempre és més complexa i matisada; així, les fronteres entre aquestes quatre posicions no són netament delimitades, hi ha zones grises entre posició i posició. Cosa especialment delicada en el cas de la frontera entre la posició segona i la tercera, que fa que de vegades l'autoidentificació amb un referent tradicional central pugui ser-hi però no sigui del tot rotunda, o admeti diferents graus de rotunditat. Les quatre posicions descrites serien més aviat quatre zones amb major concentració d'identificacions; la corba que les

dibuixaria en uns eixos de coordenades tindria quatre pics - i desiguals entre ells - però mai no tocaria l'eix d'abscises.

Dit això, i tornant a raonar sobre el model teòric: es pot mantenir una equidistància respecte a les diferents tradicions religioses? Es pot prescindir d'elles? En bona part és una discussió terminològica, en funció bàsicament de com es defineixi la noció de "religió". Si es considera la religió com l'espiritualitat formulada, ritualitzada i institucionalitzada, i a cada religió com a la formulació, ritualització i institucionalització d'un impacte espiritual en un determinat context històric i cultural, l'espiritualitat es plasmaria a través de la religió, a través de les religions. En conseqüència, seria una pèrdua prescindir de les religions, mirant de quedar-se amb una espiritualitat pura, ja que aquesta seria evanescent. Treballar l'espiritualitat prescindint de les religions no semblaria gaire viable. Es diu que les religions són la copa i l'esperit el vi, i necessitem la copa per beure el vi; cosa que no vol dir

que no s'hagin de netejar, restaurar, renovar les copes.

Des d'aquest punt de vista no tindria gaire sentit prescindir de les tradicions religioses, ja que són necessàries les eines, els indicis, les orientacions que han anat acumulant. No es pot actuar com si no haguessin existit, considerar que ja no serveixen per a res, que s'ha acabat el seu temps. La història construeix sobre l'experiència, recull el passat en el seu si, encara que sigui reelaborant-lo o comprenent-lo d'una forma nova. La història obre noves perspectives, imprevisibles, però no pot prescindir del que ha estat. Les tradicions religioses (cal recordar que es fa referència només als seus aspectes positius, com s'ha dit a la Introducció) han de ser assumides, no ignorades o rebutjades.

El que es deriva del diàleg interreligiós

Com s'ha dit, del diàleg interreligiós no se'n deriva ni la formació d'una nova religió que reculli elements de diverses

tradicions, ni tampoc la unificació de les tradicions religioses en una sola religió (la gràcia de les tradicions es troba en bona part en allò que aporten d'específic, d'original, de diferent). Tampoc no se'n deriva la simple tolerància o coexistència entre grups religiosos diversos. En canvi, sí que se'n deriva:

- La comprensió sincera entre les diverses tradicions.
- La pau i el respecte entre persones i entre pobles que resulten de la bona entesa entre religions.
- Una més gran consciència de la importància de la dimensió religiosa o espiritual per a la vida humana, importància que queda més explicitada, més subratllada, gràcies al diàleg interreligiós.
- La celebració joiosa que sorgeix de la constatació de la riquesa de l'altre, de la coincidència d'aspiracions, de la convergència de propòsits i actuacions, de la sintonia profunda en la manera d'estar en el món i

d'entendre el món i la vida humana. Per això les trobades de diàleg interreligiós tenen sovint un caire festiu, generen elements espontanis d'alegria, de celebració.

- L'enfortiment de cada tradició, fruit d'una major presa de consciència del nucli essencial de la pròpia identitat. El diàleg interreligiós no porta a diluir la pròpia identitat, com temen alguns, sinó a enfortir-la i a ser-ne més conscients. I contribueix a l'enriquiment de cada tradició, fruit de l'intercanvi de coneixements, de sensibilitats, de centres d'interès i de cosmovisions entre les diferents tradicions.

- Posar fonaments per a la tasca conjunta de les tradicions, que passa tant per construir un món millor com per arribar a una formulació del fet religiós comprensible per l'home actual i capaç d'interpel·lar-lo a fons.

El diàleg interreligiós es tradueix lògicament en un diàleg entre persones de diferents tradicions religioses per tractar precisament de les seves tradicions religioses.

Serà, doncs, un diàleg que generarà lligams humans entre els participants, que anirà teixint relacions entre persones religioses. I això crearà ben aviat les condicions per poder afegir al “parlar” un segon element que permetrà al diàleg interreligiós arribar a la seva plenitud: el “pregar”. Heus aquí una altra derivació del diàleg interreligiós: parlar plegats portarà a pregar plegats. El diàleg interreligiós no s’acaba en el seure cara a cara al voltant d’una taula: és també compartir la pregària amb l’altre, veure i viure que això és possible i ple de sentit. Quan s’arriba a poder pregar amb l’altre, a construir un marc celebratiu on tothom s’hi trobi ben encaixat, s’està completant i culminant el diàleg interreligiós.

Els continguts del diàleg interreligiós

De cara a anar completant aquesta anàlisi de la naturalesa del diàleg interreligiós, pot ser d’utilitat reflexionar sobre què s’hauria de tractar en el marc d’aquest diàleg,

quins n'haurien de ser els principals continguts. Hi ha sis àmbits temàtics principals de diàleg: la formulació (com s'expressen amb paraules les pròpies vivències i conviccions), la celebració (com s'expressa col·lectivament la religiositat), les formes d'organització comunitària i institucional (com les tradicions s'organitzen per viure i potenciar la dinàmica religiosa), la cosmovisió (concepció del món i de l'ésser humà), l'acció (què cal fer per millorar el món i la societat) i la relació (com viure amb sentit i calidesa, com acollir-se i acompanyar-se, com compartir).

1. La formulació. En el marc del diàleg interreligiós caldrà contrastar el conjunt d'enunciats, teories, credos, teologies, mites, dogmes, etc. que tradueixen en paraules l'experiència de cada tradició. Situant-los en el seu context històric i cultural, i cercant-hi els elements exclusius de cada tradició, els elements compartits, els elements semblants i els elements diferents però que juguen un paper equivalent en tradicions diverses (que Raimon

Panikkar anomena “equivalents homeomòrfics”). Aquí caldran moltes explicacions, moltes exposicions de concepcions. I caldrà tenir en compte que molts d'aquests elements es formulen en llenguatge simbòlic, més que no pas en llenguatge analític. El llenguatge simbòlic és més difícil de manegar, però molts dels aspectes de la dinàmica religiosa només es poden formular a través de símbols. L'àmbit de les formulacions és un terreny on hi ha molta feina a fer, especialment de desbrossament, d'aclarir malentesos, de facilitar comprensions, de superar prejudicis, etc. És un aspecte tan important que de vegades sembla que el diàleg interreligiós es circumscriu a aquest debat sobre formulacions.

2. La celebració. Les tradicions hauran de contrastar el conjunt de rituals, símbols, gestos, pregàries, cants, etc., que expressen la manera de fer de cada tradició. No només s'ha de contrastar el pensament formulat, sinó també els rituals practicats. La litúrgia és un element central de tota

tradició; les religions no són només concepcions, paquets d'idees, sinó també manifestacions gestuals, celebracions que impliquen no només la ment discursiva sinó la totalitat del cos, amb una forta component emocional (i no només en els grups carismàtics, més tendents a verbalitzar les emocions).

La celebració és un esdeveniment global i multidimensional que incorpora, com a mínim:

- l'espai: on es fa la celebració, com se situen els participants en aquest espai;
- la llum: no és el mateix una celebració a l'aire lliure, amb llum natural, que una celebració en un espai tancat; i no és el mateix la llum elèctrica, directa o indirecta, amb les seves diferents intensitats possibles, que la llum de flama;
- el so: la intensitat i el tipus de veu (parlar baixet no és el mateix que cridar), el tipus de música (en directe o enregistrada, clàssica o popular, tradicional o

moderna), el cant, la campana, el silenci;

- el gest: com es posa el cos (drets, asseguts a terra, asseguts en cadires, asseguts en banquetes, asseguts sobre les cames, agenollats...), com es vesteix (de carrer o d'una manera especial), com es mouen els participants en el curs de la celebració;

- el text: quin tipus de pregàries, invocacions, himnes, lectures (de textos sagrats, de textos profans, de poemes...) s'inclouen com a elements integrants de la celebració. Caldrà veure com cada tradició treballa aquests elements, en els quals s'acumula sovint el treball i l'experimentació de moltes generacions.

3. Les formes d'organització, tant a nivell de la xarxa bàsica com de de les estructures de coordinació. Serà bo que les tradicions s'expliquin com s'organitzen internament, que no és un tema estrictament tècnic o pràctic, ja que reflecteix un element de contingut fonamental:

quina és la concepció que cada tradició té de la vida comunitària, quin paper se li dóna en el conjunt de la vida religiosa. Aquest àmbit temàtic inclou també una reflexió sobre la qüestió de l'autoritat - i de la dinàmica del poder, i per tant del grau de jerarquitització i del paper de la jerarquia - dins de l'organització religiosa: com s'estructura l'autoritat, com s'exerceix.

4. La cosmovisió. El diàleg interreligiós haurà de permetre confrontar concepcions, visió del món: com expliquen les tradicions l'origen i característiques de l'univers, com comprenen l'entorn natural (paisatges, plantes, animals...), la vida humana, la vida en societat, la cultura. També haurà de permetre contrastar els valors subratllats per cada tradició i la seva jerarquitització, així com la manera d'articular valors i coneixements i com es veuen alguns valors clau (la pau, la justícia, el respecte a la diversitat -biològica i cultural-, el respecte a l'entorn natural, el respecte als drets humans...). I com a destil·lat i referent central de tota aquesta

cosmovisió, compartir què entén cada tradició per "qualitat humana", per "persones de qualitat".

5. L'acció en el món. Les tradicions s'han de plantejar, cadascuna pel seu compte i també plegades, quines estructures socials i mentals consideren que cal modificar per tal de millorar les societats, i com es poden canviar aquestes estructures. Hauran de contrastar punts de vista en temes com ara el govern mundial o la fiscalitat global; la utilització dels recursos energètics i els problemes mediambientals; el creixement econòmic i la competitivitat; la distribució de la riquesa i l'estat del benestar, així com els mecanismes d'exclusió social i la pobresa; l'opressió de les dones i les criatures, i de determinades minories; la defensa dels drets humans i la lluita contra les discriminacions; el funcionament de la democràcia i l'organització i paper dels partits polítics; les despeses en armament i els conflictes armats; la corrupció, màfies i paradisos fiscals; la violència i la frivolitat en productes

culturals de consum massiu i en la publicitat. Les tradicions han de confrontar també criteris a l'hora de decidir quines accions haurien d'emprendre per separat, quines haurien de fer conjuntament i quines haurien de fer en col·laboració amb iniciatives i organitzacions no religioses; hi ha un debat a fer, per exemple, sobre si no seria millor que totes les accions en l'entorn es fessin conjuntament amb instàncies no religioses, evitant donar una empremta religiosa a les accions socials (el que impossibilitaria, per exemple, la seva utilització com a instruments de propaganda religiosa i afavoriria els lligams de solidaritat i acció compartida entre tots els éssers humans).

6. La relació. Els punts esmentats fins ara són prou clars i semblen candidats obvis a figurar a l'agenda de les trobades de diàleg interreligiós. Queda, però, tot un altre àmbit temàtic no tan obvi, i que en canvi és dels més fàcils d'abordar i dels que pot donar més de si en el diàleg interreligiós, a més d'estar a l'abast de tothom: el que anomenem "relació". Aquí hi

enquibim la necessitat de compartir reflexions:

- sobre la relació de les persones amb elles mateixes: com establir la pau al cor, l'harmonia interior, la reconciliació amb un mateix;
- sobre la relació amb els altres: com establir lligams positius amb els altres, com construir la fraternitat, l'amor, l'amistat; com crear entorns comunitaris càlids a nivell familiar, escolar, de veïnatge, religiós... on les persones es puguin sentir acollides i acompanyades; com aprendre a compartir la vida, a acollir i a deixar-se acollir;
- sobre la relació amb la vida i el món: com trobar sentit a la vida, com viure l'emoció i l'entusiasme, com relacionar-se amb la natura, amb l'art, amb els costums tradicionals i rituals perquè siguin font de sentit, d'emoció i d'entusiasme.

Una distinció a considerar

Pot ser útil esmentar finalment un aspecte menys evident però rellevant per ajudar a situar el diàleg interreligiós. A l'hora de portar-lo a la pràctica, serà pertinent diferenciar acuradament entre continguts, persones i institucions. Quan s'afronta una altra tradició religiosa, el que es té al davant són aquestes tres coses, no una única peça monolítica. Diferenciar aquests tres nivells permet que les dificultats en un d'ells no bloquegi el conjunt. Per exemple, seria llàstima que algú digués: “com que existeix el Vaticà, jo no vull saber res de la tradició catòlica, no vull parlar amb cap catòlic o llegir llibres al respecte...”; o “com que conec a tal persona de tal religió i no m'agrada, ja no vull entrar en contacte amb aquella tradició”.

Raimon Ribera a *El diàleg interreligiós*, Fragmenta Editorial 2007, cap. 1

